

Актуален ли е днес първият учебник по Гражданско учение на Никола Станев от 1894 година и защо?

Мария Пенкова, ППМГ, гр. Ловеч

„Всички ние трябва да проявяваме човещина, т.е. да съчувстваме...“

Въпреки годината си на издаване първият ни учебник по Гражданско учение би представлявал предизвикателство за съвременния българин единствено със своя анахронистичен правопис и пренебрегвайки фактологичните особености, що се отнася до държавното устройство на България в ХХІ в. - парламентарна република, член на няколко наддържавни съюзи - тази книга заслужава място в модерното гражданско образование, в процеса на изграждане на висока нравственост и чувство за споделен дълг към обществото, за овладяването на които е нужен цял живот в учене и практика. А самото Гражданско учение е незаменим чарк в механизма на демокрацията. Подобно на пътеводител в гражданското дело този учебник служи като наръчник за всеки, от пълнолетния на крехката възраст от осемнадесет години до зрелия, желаещ да се реинтегрира в политическия живот отвъд просто участие в изборния процес. Трудът на Никола Станев утвърждава непреходността на ценностите, които изграждат човека-в-обществото, като есенцията на дисциплината “гражданско образование”, сякаш загатната в структурното разпределение на учебника, е именно надграждането на чисто семейно-родовите отношения в обществени и икономически такива, позволяващи по-голяма свобода на избор, развитие и начини за себerealизация на всеки от нас.

Култивирането на човещината у новото поколение е мисия не само на родителите, но на учителите, училищните институции и на цялото общество. Когато човек открие своето място както в непосредствената среда като брат, сестра, приятел, така и на глобалната сцена като гражданин на света, той не може да бъде нищо друго освен съпричастен с останалите човещи. От раждането си ние сме равни и еднакво заслужаващи уважение, но неравенство се крие навсякъде и е задължение на всеки от нас да защитава своето и чуждото право на достойно човешко съществуване.

Призивът към човещина на Никола Станев служи като прелюдия към пета глава, в която е дефинирано понятието гражданин - „свободен син на свободно отечество“, но и като кулминация на четвъртата глава, отнасяща се до любовта и почитта към отечеството и постоянната борба за неговата свобода - все качества, без които един народ може единствено да бъде робско население. Свободата на самостоятелния индивид и на доброволната организация на принадлежащи към една родина, култура и бит хора е фундаментално право на всеки и всяко общество и в същото време е етична категория,

подвластна на вродената човешка противоречивост, която изисква своето непрестанно утвърждаване. От сблъсъка на индивидуалното и самобитното с междуличностното и колективните нужди не се опровергава правото на свобода, а се синтезира истинско съжителство. Толерантността и взаимното уважение, които нравственото и гражданското учение преподават, никога не са ограничени в пределите на кръвното или етническото братство, защото, когато погледнем към своите хоризонти, срещаме очите на други, непринадлежащи към нашата култура, общност или семейство, но принадлежащи към „едно велико отечество” на цялото човечество по думите на Станев.

Космополитното общество и глобалното гражданство са от една страна новости от модерното време, а от друга - възплъщение на идеи, заложили в човешкия ум и повторени векове назад от велики мислители като Платон, Аристотел, Кант, Конфуций и Менециус и от нашите възрожденски будители. Никола Станев продължава тази традиция, положила корените си в българската земя чрез Второто предисловие на Паисий, и събира качествата на благородния, познаващия и обичащия родината си човек, основен двигател на прогреса в демократичното общество. Добрият гражданин е човекът, който осъзнава двойствената следа на постъпките си и търси добродетелта в средищното пространство между управлението и отстъплението в името на по-висше благо, между независимостта и взаимосвързаността, между деятелното и страдателното. В хода на технологичното и икономическото развитие на народите откриваме, че по същия начин, по който предоставяме личната си власт като граждани на народни представители или земята си на агрономи, децата си - на педагози, така една на друга държавите предоставят своите ресурси, специалисти и помощ за повишаване на благоденствието и поддържане на мира. Всяко нещо, което е чуждо от родното, било то плод, архитектура или фолклор, е екзотично, стимулиращо любопитството и способността да гледаш на многообразното разноцветие с благо разумна разсъдливост, а не с тесногърдо осъждение.

„Неблаго разумни“ са наречени войните между държавите, а войската и в днешни дни, и в учебника на Станев е предназначена за съхранението на човешкия живот и споделените ценности - род, народ, култура. И въпреки че конфликтите са неразделна част от човешката история, по думите на Монтен „човек, който, оскърбен до болка от обида, се въоръжи с разум и след дълга борба със себе си успее да потисне палещата жажда за мъст“ ще постъпи истински добродетелно и благо разумно, ще създаде среда за „ред, мир и свобода“ - одухотворена мечта на всеки съвестен гражданин, какъвто е и Никола Станев.

Свободата на „народ, който цени добротата си“ е директно копие в голям мащаб на индивидуалната свобода, която ни „дава живот и сила, прави ни истински човеци“. В съвременния дигитализиран свят, където почти неограничената комуникация е факт, като потребители на стоки и услуги от далеч отвъд собствената ни страна повечето се числим и към демографската група на глобалните граждани. Първият български учебник по гражданско учение съединява прескриптивните и дескриптивните дефиниции на ключовите термини гражданин, държава и техните атрибути. Човекът е член на своето семейство, град и народ и трябва да гледа по-широко, за да може да изпълни своя дълг и към човечеството. Право е да консумираш реално или виртуално богатствата на света, да се развиваш и усъвършенстваш редом със сънародници и чужденци, да пътуваш свободно и да се радваш

на колоритната природа. Обаче се изисква да изпълниш своите задължения, независимо колко слаб е твоя глас, да защитаваш правото на другите като свое, да се бориш със злоупотребата на власт и експлоатативна свобода дори да не си директен потърпевш, да проявяваш толерантност към другите, защото зачитането чуждото право е твое задължение и обратното. Не е нужно да се позоваваме на Квантовия императив или Сребърното правило на конфуцианството за реципрочност (да не правиш с другата това, което не би пожелал за себе си в ответ), необходима е точната простота, с която е написан учебникът на Станев, за да може да се подбуди индивида към осъзнаването на своята гражданска отговорност.

Доброто образование, което включва и въвеждането в политическия живот, произвежда добри хора, радетели на справедливостта и равенството, незаменими за своето семейство, град, държава, наднационална общност. Но идеалът е непостижима материя за разлика от изкачването към него. Уравнението на управлението на правова, демократична държава е сложно, затова се прибегва до приближения като делегирането на власт и различните устройствени, функционални и административни особености, заложи в основния закон. Ако Нютоновата механика е конституционната монархия, в която едноличната власт е ограничена, чрез изработен и одобрен от народа основен закон, то парламентаризмът е Айнщайновата теория на относителността, която “изчиства” неточностите на своя предшественик и оставя място за надграждане на модела на реалността. Днес всички демократични страни имат системи, чрез които дори непълнолетните граждани могат да изразят своето доволство ли недоволство: референдум, разговор с народен представител, отворено писмо, мирно шествие, открито неподчинение или протест. Малките поправки, които прави всеки един от нас в отговор на нещо, заплашващо нашите законни права, равноправие и еднакво дължима справедливост и правосъдие, работят подобно на непрестанна тънка струйка *човеци*на върху монолита на безчовечната авторитарност и потисничество.

Демокрацията се ражда наново с всяко поколение и самият Никола Станев доказва, че неподвластни на времето ценности съществуват, и въпреки комплексната природа на обществените въпроси и в края на XIX в., и днес е нужен един добър инициатор, просветлител, който да те поведе в гражданството. Станевата книга е своеобразен диалог, с читателя в ролята на събеседник, въпросите на който почти винаги са отговорени в следващото изречение или параграф. Настоящият свят има някои различни грижи - екология, устойчиво развитие, но търсенето на социална справедливост, равенство и просперитет остават, а учебникът по Гражданско учение дава урок и вдъхновение на бъдещите будители за това как да се започне доживотното изучаване на обществения организъм.